इतरस्य रसादेरङ्गं रसादिव्यङ्ग्यम् ।

यथा—

'अयं स रसनोत्कर्षी पीनस्तनविमर्दनः ।
नाभ्यूरुजघनस्पर्शी नीवीविस्रंसनः करः ॥'

अत्र शृङ्गारः करुणस्याङ्गम् ।

'मानोन्नतां प्रणयिनीमनुनेतुकाम-
स्त्वत्सैन्यसागररवोद्धतकर्णतापः ।
हा हा कथं नु भवतो रिपुराजधानी-
प्रासादसंततिषु तिष्ठति कामिलोकः ॥'

ङ्ग्यभेदेन तस्य गुणीभूतव्यङ्ग्यस्य रसाङ्गं रसरूपव्यङ्ग्यम् । उदाहरति—**अयमिति** । भूरिश्रवसः समरपतितं हस्तं विलोक्य तत्पत्न्या रोदनमिदम् । अयमीदृगवस्थः स तत्तत्कर्मणि मुहुरनुभूतः । तत्तत्कर्माह—**रसनेति** । रसनां मम क्षुद्रघण्टिकामुत्कर्षयितुं मार्जनादिना उत्कृष्टीकर्तुमाकृष्टुं वा शीलमस्य सः । नीव्या वस्त्रबन्धस्य विस्रंसनो मोक्षणकरः । अत्रालम्बनविच्छेदेन रतेरसाश्रयतया स्मर्यमाणानां तदङ्गानां शोकोद्दीपकत्वात्करुणानुकूलतेति शृङ्गारस्य करुणाङ्गत्वम् । अत एव प्राकरणिकत्वेन प्रधानस्य करुणस्य व्यञ्जकं वाक्यार्थमपेक्ष्य तदानीमप्राप्तरसभावस्य शृङ्गारस्य न्यूनत्वमचमत्कारित्वम् । ननु तदानीं शृङ्गारस्य रसत्वाप्राप्त्या कथमस्य रसाङ्गरसोदाहरणत्वं संगच्छतामिति चेत्, न । तदानीं शृङ्गाररसस्य पूर्णरसत्वाभावेऽपि खण्डरसत्वस्य सत्त्वात् । तच्च दोषपरिच्छेदे निर्णेष्यते । शृङ्गारस्य करुणविरुद्धत्वेऽपि स्मृतिविषयत्वेन गुणत्वमेव, न तु दोषत्वम् ॥ भावाङ्गं रसव्यङ्ग्यमुदाहरति—**मानोन्नतामिति** । राज्ञः स्तुतिरियम् । मानोन्नतामुन्नतमा-

---

1. प्रासादेति । प्रासादपारम्परीषु ॥

---

१. ग-पुस्तके तु 'इतरस्य–' इत्यादेः '–मार्गो ध्वनेर्मतः ॥' इत्यन्तस्य ग्रन्थस्य स्थाने "चतुर्थी तु 'भम धम्मिअ–' इत्यादावुदाहरणे विधिरूपादभिधेयार्थान्निषेधरूपोऽर्थो व्यज्यते । 'उपकृतं बहु तत्र–' इत्यत्रापि विधिरूपं पर्युदस्य निषेधरूपार्थे तात्पर्यम् । तत्कथं पूर्वत्राभिधामूलत्वमुत्तरत्र लक्षणामूलत्वमिति । उच्यते—'भम धम्मिअ–' इत्यत्र मुख्यार्थो बाधित एव विश्रान्तिमासाद्य निषेधार्थं व्यञ्जयति । 'उपकृतम्–' इत्यत्र तु मुख्यार्थस्य बाधितत्वेन प्रतीतेर्लक्ष्यार्थस्यैव विश्रान्तिधर्मतया व्यञ्जकत्वम् । तथा चोक्तम्—'कचिद्बाध्यतया ख्यातिः–' (इत्यादि) व्यञ्जिकेत्यर्थः । यद्यप्यर्थशक्त्युद्भवे कविः प्रौढोक्तावेव कविनिबद्धवक्तृप्रौढोक्तिरन्तर्भवति तथापि तदपेक्षया तस्या अधिकचमत्कारितया विविच्य प्रतिपादनम् । ननु वाक्यगता एव ध्वनयश्चमत्कारमावहन्ति कथं तेषां पदादिगतत्वेन भेदकथनम् । सत्यम् । पदपदांशशोभाजनकत्वेन तेषां चमत्कारभूमित्वम् । पदांशास्तु—'प्रकृतिः प्रत्ययः प्रातिपदिकं सर्वनाम च । पुरुषव्यत्ययः पूर्वनिपातस्तद्धितं तथा ॥ कर्मभूताधिकरणं विशेषोक्तविभक्तयः । उपसर्गो निपातश्च संबन्धो वचनं तथा । अव्ययीभावकालाद्याः पदांशाः परिकीर्तिताः ।' तथा चोक्तम्—'एकावयवसंस्थेन–' (इत्यादि) इति पाठो दृश्यते.